

М. В. Лисенко

100 РОКІВ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

Микола Виталійович Лисенко... Ім'я це дороге кожному українцеві. Слава Лисенка, як талановитого композитора, збирача народних музичних скарбів, видатного педагога і зразкового патріота-громадянина поширилася по всіх землях українських, і немає куточка на нашій батьківщині, де ім'я це не викликало б глибокої пошани.

Нині, відзначаючи ювілейні дні славетного музики, мусимо бодай кількома словами нагадати нашому громадянству основні факти з життя й діяльності Миколи Виталійовича.

Народився Микола Виталійович 22 (10) березня 1842 року на Полтавщині в родовитій українській сім'ї. Дитячі роки майбутнього музики проходили серед сільської поміщицької обстановки. Змалку вже виявилися його замилювання музикою й неабиякі музичні здібності. Ще хлопчиком будучи, склав він свою першу музичну композицію. Йому не раз доводилося слухати українських пісень, виконуваних парубочими й дівочими хорами на вуличних гуляннях, і ці мелодії глибоко запали в серце і свідомість дитини, назавжди визначили напрям інтересів Миколи Виталійовича. В родинному колі, у свого дядька, аматора українського співу, зазнавши він також і з високими мистецькими зразками українських історичних пісень, які разом із вогненным патосом Шевченкового «Кобзаря», прочитаного теж за дитячих років, заронили в душу хлопчика плідні зерна народньої свідомості й високого патріотизму.

З 11 років він стає вихованцем Київського дворянського пансіону Гедуена. Незабаром — він уже учень харківської гімназії, яку закінчує 1860 року. Увесь цей час наполегливо вчиться музики. Пробувши рік студентом фізико-математичного факультету Харківського Університету, Лисенко переводиться в Київський Університет, який і закінчує 1865 року зі ступенем кандидата. За часів студентських він переймається широкими ідеями народолюбства, якими на той час була надихана передова українська молодь, і в згоді з цими ідейними позиціями та з розвитком інтересу до музики стоїть його тодішнє захоплення етнографічними записами — студіювання й розроблення народньої пісні. Потяг до музики щодалі росте. Лисенко стає свідомий того, що саме діяльність у сфері музики є його громадським покликанням. І от він уже в Ляйпцігу, місті високої музичної культури і славних музичних традицій. Ляйпцігська Консерваторія з її відомим професором Гайнеке, з останнім другом Бетговена — Мошелесом та теоретиком Ріхтером довершують в основному його музичне виховання. На випусковому іспиті молодий маестро виконує першу свою серйозну талановиту композицію на слова Шевченкового «Заповіту».

Повернувшись до Києва, Микола Виталійович незабаром здобув собі славу блискучого піаніста і талановитого композитора. Талант тягне його далі до невтомної праці над собою, пориває його до нових вершин, і він знову їде вчитися, але вже до Петербургу, до відомого знавця оркестровки російського композитора Римського-Корсакова. Проте Лисенко був уже настільки зрілим майстром, що не міг піддатися в якійсь більш-менш значній мірі впливам нового вчителя, і на його композиціях цього періоду не помітно залежності від новітньої школи російської музики. Згодом він оселяється остаточно в Києві і відтоді десятки років триває його велика творча і педагогічна діяльність.

Особливу увагу приділяє він популяризації української музики, часто влаштовує в Києві українські концерти й провадить артистичні подорожі з капелею по Україні, віддаючи цій справі не тільки свої сили, а й зароблені власною працею кошти.

Численні збірки народних пісень, опрацьованих і виданих заходами Лисенка, ширялися по всіх закутках України і наново відроджували в повній силі українську пісню, що почала була занепадати в масах під тиском колонізаторської політики царату й під розкладницькими впливами урбанізації.

1903 року урочисто святковано 35-річний ювілей Лисенкової діяльності. Безліч привітань

та адрес ювілярові показують, наскільки широким було визнання за Лисенком першорядності його заслуг для українського музичного мистецтва і для українського відродження. Він виріс на постать велетенську, став нашим бардом. У Галичині за останніх років життя композитора ім'я його було оточене справжнім культом.

1904 року Микола Виталійович заснував власну музичну школу з драматичним відділом, що невдовзі перетворилась на один з кращих навчальних закладів такого типу в цілій Росії і виховала плеяду визначних музик та акторів. Сила педагогічного хисту й педагогічного авторитету Лисенка була така велика, що коли він помер, його учні відмовилися піти під керівництво будь-кого з інших професорів і вирішили самотужки продовжувати своє навчання, керуючись лише педагогічними заповідями Миколи Виталійовича.

Помер Лисенко 24 жовтня (стар. ст.) 1912 року, на 71 році життя від недуги серця. Похорон його ще раз продемонстрував надзвичайну любов і шану народу до свого митця, перетворився на значливу політичну демонстрацію проти гнобителів українства: труну проводжали в останню путь на кладовище до 50 тисяч людей, і понурій ескорті поліцаїв, що також супроводила труну небіжчика, не сила була стримати цієї народньої потужної повені.

Роль Лисенка в розвитку української музики порівнювано з ролю Шевченка в розвитку нашої поезії, і таке порівняння має достатні підстави. До Лисенка української музичної культури майже не було. Саме він створив міцні підвалини для розвитку української музичної культури, підніс нашу музику на щабель євро-

пейських музичних досягнень. Але для цього потрібна була передусім величезна чорнова робота. «Треба було, — як фігурально висловився один з критиків, — зібрати до купи ті уламки, що збереглися після великих історичних бур, і з них збудувати те, що маємо тепер. То була етнографія». Лисенко випустив у світ 7 збірок народних пісень для одного голосу (в кожній збірці вміщено по 43 номери), 12 збірок для хору, збірник танків і веснянок, 5 збірок обрядових пісень, збірку для сільських шкіл тощо.

Вражає широкий тематичний діапазон записів народних пісень у Лисенка: тут бо репрезентовано всі основні сторони буття нашого народу, як вони загалом відбилися в нашій пісні. Разом із тим відбилася і вся різноманітність народньої пісенної мелодики. Таким чином Лисенкові збірники — це своєрідна музична енциклопедія. І ніхто з музик не умів так точно записати народню мелодію, як це робив він. Студіюючи фольклорні записи, Лисенко намагався теоретично усвідомити закони української мелодики та викласти їх у теоретичних розвідках, друкованих в різних тодішніх журналах. На ґрунті пізнання законів цієї мелодики виробилась Лисенкова манера гармонізації народних пісень, яка дедалі більш ставала самостійною, менш залежною від західноєвропейських зразків.

Лисенко написав також чимало оригінальних композицій для фортепіано, скрипки, віолончелі, флейти та інших інструментів, де особливо значення набирає музика до «Кобзаря» Шевченка, що її випустив у світ композитор Сімпецій. Шевченкова поезія у Лисенка знайшла першого, справді вдумливого, талановитого інтерпретатора, який спромігся відчутти і передати засобами музичного втілення безмежну скалю Шевченкових емоцій і, насамперед, патетику його визвольних поривань. Написав композитор також понад 40 романсів на слова Франка, Леся Українки, Самійленка, Старшнього, Чернявського, Дніпрової Чайки та інших поетів. Його ж перу належить ряд великих творів оперового жанру: «Тарас Бульба», «Різдвяна ніч», «Утоплена», «Енеїда», «Самфо», а також дитячі оперки — «Зима й весна» або «Снігова Краля», «Коза-дереза», «Пан Копький» та інші, крім того, аранжировка до «Наталки Полтавки». Після цих високоякісних надбань дилетанство, аматорство в галузі української оперової творчості стали вже неможливими.

Таким є Лисенко — основоположник і творець нашої музичної культури. Але обмежитись цим у характеристиці Лисенка неможливо: найважливішим є те, що він скрізь і завжди був насамперед громадським діячем і всю силу свого різнобічного таланту свідомо віддав справі відродження українського народу.

На відзначенні одного ювілею в українській пресі Микола Виталійович висунув промовисте гасло: «Єднаймося, братаймося, катом в руки не даймося!». Слова ці — то провідна нитка, що нею пов'язана вся творчість Лисенка в єдине ціле. І цей загострений громадський тонус творчості відчувається в кожній музичній композиції Лисенка. Тому його музика особливо хвилює нас. Тому вона, — просякнута народнім елементом і високою культурою, — звучить і завжди звучатиме так молодо, збудно і злободенно.

Ю. БЛОХИН.